

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Resocializace odsouzených ve výkonu trestu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Andrea Pífková

Vypracoval:
Pavel Frýdek

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Resocializace odsouzených ve výkonu trestu“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....

Pavel Frýdek

Poděkování

Děkuji slečně Mgr. Andree Pífkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Daniele za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Blansko, 10. dubna 2005

Pavel Frýdek

OBSAH:

ÚVOD	2
1. Účel a funkce výkonu trestu odnětí svobody	4
1.1 Právní hledisko	4
1.2 Penologické hledisko	5
1.3 Resocializace odsouzených	8
1.4 Dílčí závěr.....	10
2. Diferenciace ve výkonu trestu	11
2.1 Základní přístupy v diferenciaci	11
2.2 Vnější diferenciace	13
2.3 Vnitřní diferenciace	14
2.4 Dílčí závěr.....	17
3. Programy zacházení	18
3.1 Komplexní zpráva	18
3.2 Struktura programu zacházení a metody zacházení	21
3.3 Problematika plnění programu zacházení	24
3.4 Dílčí závěr.....	26
4. Věznice Kuřim	27
4.1 Charakteristika	28
4.2 Spolupráce s nestátními organizacemi	29
4.3 Výstupní oddělení	33
4.4 Dílčí závěr.....	36
Závěr	37
Resumé	39
Anotace	40
Literatura	41
Přílohy	43

Úvod

Výkon trestu odnětí svobody je jedním z důležitých úseků boje společnosti proti trestné činnosti a na světě neexistuje země, která by tento institut nevyužívala. Rozdíly můžeme vypořádat pouze v materiálních, kulturních a legislativních odlišnostech, které předurčují nejenom úroveň samotného vězeňství, ale zároveň jsou odrazem demokratické vyspělosti státu. Tento fakt lze do jisté míry vztáhnout k rozvoji vězeňství v České republice od roku 1989.

Předlistopadový systém byl orientován na tzv. sovětský model, ve kterém se promítala tvrdá politizace, policejní přístup k vězňům a preference jejich využívání jako levné pracovní síly pro socialistické hospodářství. Vězeňství tehdejší doby bylo do značné míry poplatné své době a jeho úkoly byly určovány celkovým zaměřením trestní politiky státu. Navzdory ojedinělým osvícenským snahám o uplatňování individuálního přístupu k vězňům, převládala model represivní, který nerespektoval individuální odlišnosti lidí, ale stál pouze na makarenkovské tradici výchovy (převýchovy) kolektivem.

Vězeňská služba České republiky, prodělala od té doby vývoj, který znamenal změnu v přístupu a chápání institutu výkonu trestu odnětí svobody. Prošla obdobím přechodu od totalitního k humanitnímu pojetí výkonu trestu. Začíná platit pravidlo, že trest nadále znamená určitou újmu, avšak nemůže být žádným způsobem ponižována lidská důstojnost, občanská práva a svobody mohou být omezeny pouze v souladu se zákonem.

Kulturně a sociálně vyzrálá společnost již neklade rozhodující akcent na tzv. odplatnou funkci trestu, který můžeme charakterizovat známým rčením „oko za oko, zub za zub“, ale na jeho rehabilitační význam. V této souvislosti je výkon trestu odnětí svobody vykonáván tak, aby v co možná největší míře odstranil ze života delikventů patologické projevy chování a pomohl jim zařadit se do společnosti. Praxe bohužel často přináší selhání propuštěných jedinců, kteří se na svobodě opakovaně dopouští trestné činnosti. Problém recidivy pachatelů, potažmo celkový nárůst kriminality, veřejnost vnímá velmi citlivě a odpovědnost nezřídka přičítá vězeňskému systému, který jako součást trestní justice za ochranu společnosti před trestnou činností nesporně spoluodpovídá. Osobně se však domnívám, že vězeňství již pouze řeší důsledky kriminality a ne její příčiny. Z mého pohledu je jeho základním posláním realizování nápravné činnosti. Cíl bakalářské práce proto bude zaměřen na působení Vězeňské služby ČR v oblasti resocializace odsouzených. Myslím

si, že zde existují nedostatky, které tento proces znehodnocují. Chtěl bych se pokusit na některé z nich upozornit a navrhnout možnosti jejich řešení.

Bakalářská práce je rozčleněna do čtyřech kapitol. Úvodní část objasňuje základní pojmy a definice upravující oblast resocializace a zacházení s odsouzenými, představuje názorové proudy v chápání pojetí, způsobu a účelu výkonu trestu odnětí svobody. V dalších částech je pozornost zaměřena na diferenciaci odsouzených a problematiku programů zacházení, které jsou chápány jako prostředek resocializace. Závěrečná část představuje podmínky výkonu trestu v praxi, se zaměřením na provázanost penitenciární a postpenitenciární péče v resocializaci odsouzených. Zde bych rád představil formy a možnosti spolupráce s nestátními organizacemi a problematiku výstupního oddělení, kde se odsouzení připravují na návrat do civilního života.

Hlavním zdrojem informací bude odborná literatura, novelizovaný Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a na něj navazující prováděcí předpisy a vyhlášky. V neposlední řadě bych se také rád opíral o dlouholeté pracovní zkušenosti a postřehy nejen z vlastní výchovatské praxe, ale i ostatních kolegů z Věznice Kuřim.

1. Účel a funkce výkonu trestu

1.1. Právní hledisko

Právní hledisko můžeme charakterizovat jako oficiální a legislativní rámec, kterým je problematika účelu a funkce výkonu trestu upravována.

„Střežení odsouzených, dozor nad nimi, metody zacházení s odsouzenými a stanovené podmínky výkonu trestu zajišťuje Vězeňská služba České republiky.“ (18, §3, s.3170)

Hlavní pilíř právního hlediska ve fázi justiční (výrok o vině a určení sankce) je naplnění ideje spravedlnosti v tom smyslu, že zákonem stanoveným proviněním bezprostředně následuje zákonem stanovená sankce (zpětná vazba). Základní principy jsou formulovány prostřednictvím:

Zákona o výkonu trestu odnětí svobody: *„Výkonem trestu se sleduje dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně.“ (18, §1, s.3170)*

Trestního zákona: *„Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“ (17, §23, s.12)*

V širším pohledu můžeme základní princip dále deklarovat:

a) Výkon trestu je aplikován jako jeden z prostředků státního donucení, jichž používá stát při plnění svých funkcí vedle prostředků politických, ekonomických apod. Pohrůžkou trestem, ukládáním a výkonem trestu poskytuje stát ochranu základním hodnotám, které společnost považuje za důležité. Charakteristickým a nezbytným znakem trestu je, že se jím působí dotčené osobě určitá újma (újma na svobodě).

b) „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody;tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.“ (18, §2, s.3170))

c) „S odsouzeným ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jeho zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“ (18, §2, s.3170)

d) Trest je ukládán na základě principu zákonnosti trestního práva a principu individualizace a to tak, aby splnil svůj účel. Účel a funkce trestu je charakterizována především jako opatření:

- chránit společnost před pachateli trestných činů,
- zabránit pachateli v dalším páchání trestné činnosti,
- vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život,
- působit výchovně i na ostatní členy společnosti. (17)

1.2. Penologické hledisko

Penologii lze charakterizovat, jako vědní obor zabývající se výkonem trestu, účelem trestu a problematikou vězeňství. Obecně platí, že penologie začíná tam, kde trestní právo končí. Ponechává stranou právní aspekty trestu a soustřeďuje se na aspekty pedagogické a psychologické. Můžeme konstatovat, že penitenciární pedagogika přihlíží zejména k regulativní (nápravné) funkci trestu, která doplňuje tradiční funkci odplatnou.

Zabýváme-li se hlouběji problematikou trestání, lze využít Karabcovu pojetí problematiky (7), který ji rozdělil do několika vyhraněných koncepcí zabývajících se funkcí a účelem trestání, zdůrazňuje zde prolínání jednotlivých teoretických přístupů, jehož výsledkem bývá trestní politika určitého státu v určité době:

Retributivní teorie

Myšlenka odplaty má dlouhou historii, která je stejně stará jako lidstvo samo. Již v roce 1760 př.nl. upravoval Chamurabiho zákoník práva a povinnosti plnoprávných občanů na základě principu oko za oko, zub za zub: „*Jestliže stavitel postavil dům a své dílo neudělal pevně a dům, který postavil, spadne a usmrtí majitele domu, bude tento stavitel usmrcen*“, zní jeden z citátů.

Retributivní teorii však nelze chápat jako relikť středověkého myšlení, protože i na pachatele trestného činu se vztahují mezinárodní konvence o lidských právech, které zaručují, že jejich čin bude spravedlivě posouzen. Dle mého názoru prožívá retributivní teorie určitou renesanci především vzhledem k vzrůstající zločinnosti, která do jisté míry vyvolává skepsi nad výsledky resocializačních metod při zacházení s pachateli. Z praktického hlediska řešíme problém jak stanovit přiměřenost újmy pro pachatele vzhledem ke spáchanému činu a jak přesně zhodnotit závažnost kriminálního jednání. Výkon trestu odnětí svobody v pojetí této teorie poté plní především funkci odplatnou a osobně se domnívám, že může mít i např. funkci eliminující nebo alespoň kompenzující negativní emoce (zejména pocity hněvu) poškozených nebo pozůstalých.

Teorie odstrašení

Odstrašení je spojeno s myšlenkou exemplárního potrestání, pro výstrahu ostatním. Význam trestu je spatřován především v tom, že odrazuje pachatele od dalšího kriminálního chování (individuální prevence) a stejný účinek má i na ostatní jedince, kteří se mohou stát potencionálními pachateli (generální prevence).

Teorie odstrašení je zřejmě nejvíce spekulativní a není jednoduché se s ní jednoznačně ztotožnit. Například zastánci trestu smrti často argumentují jeho odstrašujícím účinkem, ale na světě neexistuje žádná studie, která by zkoumáním srovnatelných systémů trestního práva potvrdovala, že počet zločinů v zemích, v nichž byl trest smrti zrušen, je vyšší než tam, kde zrušen nebyl. (1)

Z hlediska výkonu trestu odnětí svobody může být odstrašující efekt spojován s pojmy „zvlášť nebezpečný recidivista“, či návrhy typu „třikrát a dost“. V podstatě jde o větší zaměření pozornosti na pachatele, kterému je ukládán trest či opatření, než na škodlivost spáchaného trestného činu.

Rehabilitační (nápravná) teorie

Tato teorie, která je vlastně oficiální politikou v oblasti resocializace odsouzených v České republice, spatřuje cíl trestání v tom, aby pachateli bylo poskytnuto v rámci trestního řízení a zejména při výkonu uloženého trestu takové odborné zacházení, které potlačí (či odstraní) příčiny spáchání trestného činu. Těžiště rehabilitační teorie spočívá nejen v eliminování odsouzené osoby a tím i ochraně společnosti před kriminalitou, ale zároveň ve snaze dosáhnout změny chování a jednání provinilce v prosociálním smyslu. Pozornost je zaměřena především na osobu pachatele a přihlíží k etiologii individuálního chování.

Rehabilitační postupy při zacházení s pachateli jsou náročné na odbornou úroveň personálu. Tvorba a realizace jednotlivých nápravných programů je i finančně nákladná a vyžaduje budování nových architektonicky vyhovujících vězeňských zařízení. Rehabilitační teorie by měla zároveň být základem pro probační instrumenty trestního práva a pro postpenitenciární činnost.

Eliminační (vylučovací) teorie

Účel trestního postihu je v dočasné nebo trvalé izolaci pachatele od ostatní společnosti; tato izolace má být nejen nejcitelnější újmou pro pachatele, ale i nejlepší ochranou pro společnost.

Ve vztahu k této teorii se nabízí myšlenka, že každý trest jednou skončí, pachatel je propuštěn na svobodu a problém ochrany společnosti se stává znovu aktuální. Jestliže by trest odnětí svobody spočíval v pouhé izolaci pachatele, mohou vedlejší účinky uvěznění (negativní vlivy vězeňského prostředí) ještě zvýšit jeho nebezpečnost. Z čistě pragmatického hlediska není možno nevidět související problémy spojené s ekonomickou stránkou. Vyrážování vězeňského systému je velmi nákladné a kdyby jedinou reakcí společnosti na spáchaný trestný čin bylo uvěznění pachatele, nebylo by pro žádnou zemi ekonomicky únosné takto eliminovat stále rostoucí počet osob, které porušily zákon.

Teorie restituční (kompenzační)

Teorie zdůrazňuje význam odstranění následků trestného jednání a význam náhrady škody, kterou utrpěla oběť trestného činu. S touto teorií jsou spojovány různé alternativní tresty, ukládané místo trestu odnětí svobody (např. obecně prospěšné práce), procesní postupy dávající přednost odškodnění oběti před potrestáním pachatele (např. narovnání) a různé

formy zprostředkování (mediace) jednání mezi pachatelem a poškozeným o způsobu a rozsahu kompenzace způsobené škody.

Restituční teorie nemá ovšem vyhraněný charakter v tom smyslu, že by jednostranně preferovala zaměření trestního postihu pouze na nároky oběti na úkor potrestání pachatele (má na zřeteli i rehabilitační a další funkce trestu). Její nesporný význam spočívá v současné době i v ovlivňování trestní politiky a soudní praxe ve prospěch postavení poškozeného v trestním řízení.

1.3. Resocializace odsouzených

Pojem resocializace ve výkonu trestu si můžeme vymezit jako změnu chování odsouzených v žádoucím směru a jejich opětovnou integraci do společnosti. Konečným cílem by v optimálním případě mělo být postupné dosažení zralých forem chování charakteristických seberegulací, založenou na samostatném a odpovědném rozhodování a akceptaci jeho následků. (8)

Aby mohl být proces resocializace skutečně efektivní je nezbytné akceptovat individualitu odsouzeného. Teprve na takovém základě lze zvolit optimální reedukační techniky a metody.

V současnosti existuje řada různých pohledů na tuto problematiku a různé typologie odsouzených. Např. podle toho, jaké postoje, normy a hodnoty uznávají, a kterými se řídí, můžeme rozlišovat: (2)

Prosociální typ

Ovládají a uznávají systém společenských hodnot a norem. Nejčastěji se jedná prvotrestané, kteří se trestného činu dopustili pod sociálním či psychickým tlakem, nebo nedbalostí. Nechovají se jako „kriminálníci“, zpravidla mají fungující vztahy k rodině a známým. Ve výkonu trestu více spolupracují s pracovníky vězeňské služby, než s asociálními skupinami odsouzených. Vystupuje zde otázka, do které míry by je mohla negativně ovlivnit vězeňská subkultura.

Antisociální typ

Systém společenských hodnot a norem znají, ale orientují se na kriminální normy. Jejich kriminální kariéra obvykle navazuje na zkušenosti s trestnou činností už od mladšího věku. Někdy slovně zdůrazňují prosociální hodnoty. Mají jen minimální kontakty s personálem, ale velmi rozsáhlé se spoluvězni. Tvoří základ vězeňské subkultury.

Pseudosociální typ

Střídají systém společensky uznávaných a kriminálních hodnot a norem, jsou nezodpovědní a nespolehliví. Velmi častým znakem je nedostatečná a nedůsledná výchova v disharmonické rodině. Kontakty s personálem a se spoluvězni jsou na srovnatelné úrovni.

Asociální typ

Nemají vybudován systém společensky uznávaných a kriminálních hodnot a norem. Postrádají, a to především z neznalosti a nezpůsobilosti, morální a normativní vazby. Ani s personálem ani s odsouzenými nemají mnoho kontaktů. Mají nejdelší kriminální kariéru. Typická je pro ně recidiva trestné činnosti. Rodiče jim poskytli nedostatečnou a neodpovídající péči. Jsou jen málo schopni se poučit z minulých chyb a realisticky plánovat budoucnost.

Musíme si uvědomit, že ne všichni lidé budou vždy jednat v souladu s normami, které společnost uznává a ne všechny je možné převychovat. Uvěznění člověka není definitivní řešení, protože jednoho dne se brány vězení otevrou a tento člověk bude znovu součástí „normální“ populace. Vězeňská služba je v této souvislosti chápána jako hlavní činitel systému sociálních služeb orientovaný na dosažení změny chování v prosociálním smyslu. Osobně tento termín chápu jako schopnost dosáhnout maximálního stupně socializace, s přihlédnutím k individuálním možnostem nápravy jednotlivých odsouzených. Tomuto cíli by mělo být podřízeno veškeré působení systému. V praxi to znamená, mimo jiné, uplatňování diferenciovaného zacházení s přesně vymezenými skupinami odsouzených, využívání prostředků speciální pedagogiky, psychologie, sociální práce etc.

1.4. Dílčí závěr

Uvěznění představuje pro člověka krajní formu sankce státu, který tímto způsobem jedince trestá a paralelně chrání společnost před kriminalitou. Legislativní rámec této oblasti vymezují především Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a Trestní zákon.

Penologie chápe účel a funkci výkonu trestu v širších souvislostech, zohledňuje problematiku spojenou s potrestáním pachatele a zacházením s ním, rovněž však nezapomíná na aspekty kompenzační a v neposlední řadě rehabilitační. Současný trend primárně zohledňuje právě hledisko nápravy pachatele a jeho úspěšnou reintegraci do společnosti; tento proces je často zastřešován pojmem resocializace. Hlavním činitelem státu v této oblasti je Vězeňská služba ČR jako orgán zajišťující institut výkonu trestu odnětí svobody.

Dosavadní praxe ukázala, že v otázce resocializace odsouzených musíme počítat se skutečností, že vždycky bude existovat určitá část populace, která nebude žít v souladu s platnými normami. Těžiště práce penitenciárních pracovníků tedy nemůže spočívat v úplné nápravě všech delikventů, ale ve snaze o dosažení maximálního stupně socializace jednotlivých odsouzených v prosociálním smyslu.

2. Diferenciace ve výkonu trestu

Dokud bylo vězení pouze čekárnou na propuštění či odkladištěm lidí, kterých se společnost potřebovala zbavit, nebyla otázka diferenciace příliš aktuální. Můžeme říci, že přístup byl založen na jednoduchém a snadno uchopitelném kritériu (např. diferenciace dle pohlaví nebo tehdejších nápravně výchovných skupin). Nebyla dostatečně věnována pozornost osobnostním charakteristikám vězněných osob a možnostem jejich nápravy.

České vězeňství současnosti je z legislativního hlediska již plně srovnatelné s vězeňstvím vyspělých demokratických států a otázka účelné, funkční diferenciace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je chápána jako jeden z klíčů k dosažení účelu výkonu trestu.

2.1. Základní přístupy v diferenciaci

Tradiční dělení na vnější a vnitřní diferenciaci, kterému se budeme věnovat později, lze pro lepší pochopení doplnit obecným pojetím dle Petra. Autor problematiku diferenciace zobecnil do tzv. základních přístupů, zároveň upozorňuje na možná rizika jednotlivých způsobů dělení odsouzených: (9)

Diferencování odsouzených podle právních kritérií

Diferenciace na principu homogenní trestné činnosti. Takto vytvořené skupiny odsouzených (např. zloději) se vyznačují neobvyklou mírou soudržnosti a nepřekonatelnou odolností vůči vnějším vlivům, zejména vůči korektivnímu působení personálu věznic. Naopak v nich probíhá vzájemné školení v páčání další trestné činnosti. Méně spekulativní je vytváření homogenních skupin např. sexuálních delikventů, kde je brán zřetel na jejich ochranu před agresivitou ostatních odsouzených.

Diferencování odsouzených podle věkových kritérií

Autor upozorňuje na riziko narušení základních sociálně psychologických mechanismů uvnitř jednotlivých skupin. Působení homogenní věkové skupiny je nepochybně jednou z příčin vzrůstající agresivity převážně mladistvých, protože není dokončen jejich osobnostní vývoj, chybí korektivní působení životních zkušeností, patologické chování uvnitř skupiny je vnímáno jako norma a ne jako exces. Na druhé straně jsou pochopitelné argumenty pro oddělení od ostatních kategorií vězňů jako prostředek minimalizace negativních vlivů vězeňského prostředí, potažmo vězeňské populace (recidivistů).

Diferencování odsouzených podle osobnostních kategorií

Negativní důsledky lze spatřovat opět v homogenizaci např. při vydělování odsouzených s poruchou osobnosti (zejména agresivních). Jde o požadavek snadno pochopitelný, každý penitenciární pracovník ví, jaká napětí a konflikty ve vězeňské populaci tyto lidé soustavně vytváří. Jejich oddělením existující skupina v sociálně psychologickém smyslu získá na kvalitě, problémem však zůstává, co se stane se skupinami takovýchto vězňů resp. jejich jednotlivými členy po vyřazení z „normální“ vězeňské populace.

Diferencování odsouzených podle jejich chování ve výkonu trestu

Ve své podstatě jde o určité zvýhodňování jako formu motivace k bezproblémovému průběhu trestu. Tento systém napomáhá k tzv. „prizonizaci“ odsouzených, jejich přizpůsobování se jak formálním, tak i neformálním podmínkám v dané věznici. Největší úskalí je spatřováno, a zde s autorem plně souhlasím, v nedostatečném přihlížení k tzv. „kriminogenní“ zatíženosti odsouzených; to nezřídka vede k tomu, že často formálně ukázněný vězeň (např. recidivista, který dokonale zná prostředí a podmínky výkonu trestu) má předpoklad být zvýhodňován.

2.2. Vnější diferenciaci

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody řeší vnější diferenciaci odsouzených především z hlediska vymezení čtyřech základních typů věznic, které se člení podle způsobu vnějšího střežení, zajištění jejich bezpečnosti a reedukačních možnostech zacházení.

Typy věznic: (18, §8, s.3171)

- a) s dohledem,*
- b) s dozorem,*
- c) s ostrahou,*
- d) se zvýšenou ostrahou.*

Zásadní skutečnost, kterou si musíme uvědomit je fakt, že o tom, do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen k výkonu trestu, rozhoduje soud (18), a to na základě podmínek, které mu vymezuje Trestní zákon.(17) Soud posuzuje pachatele zejména z pohledu spáchaného trestného činu (zda byl úmyslný či nikoliv) a kriminální minulosti. Kriterium zkoumání narušenosti a možnosti nápravy prostřednictvím odborné diagnostiky není dle mého názoru dostatečně zohledněno.

Koncepce Vězeňské služby do roku 2015 předpokládá řešení této problematiky v duchu současných evropských trendů, které vycházejí z toho, že v rukou vězeňských administrativ je i diagnostika, diferenciaci a klasifikace vězňů. Právě v této souvislosti je konstatováno, že to, co dnes nazýváme „vnější diferenciací“, bude nutné přenést z rukou soudů do rukou vězeňské služby. (5) Osobně se domnívám, že vězeňská služba má dnes k této činnosti lepší podmínky a dostatek kompetentních odborníků, kteří mohou kvalifikovaně rozhodnout.

V současnosti je určitým pozitivem pouze oprávnění ředitele věznice podat návrh k přearazení odsouzeného do jiného typu věznice, má-li za to, že přearazení přispěje k dosažení účelu výkonu trestu. (18) V praxi tento institut představuje jedinou možnost vězeňské služby spolupodílet se na vnější diferenciaci odsouzených.

2.3. Vnitřní diferenciaci

Nedostatky spojené s vnější diferenciací částečně řeší vnitřní diferenciaci. Tento model je uplatňován v jednotlivých věznicích. Účelem je oddělit méně narušené odsouzené, u kterých lze předpokládat účinnější ovlivňování výchovnou činností, od více narušených odsouzených. Vlastní realizace je uskutečňována na základě doporučení odborných zaměstnanců věznice a jejich diagnostiky.

Vnitřní diferenciaci zejména dbá na to, aby byli odděleni: (15)

- více narušení odsouzení se sklony k násilnému jednání,
- odsouzení s poruchami chování,
- mentálně postižení, tělesně oslabení, snadno ovladatelní,
- odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,
- mladí odsouzení od ostatních.

Vnitřní diferenciaci je také chápána jako prostředek pozitivní motivace odsouzených. V jednotlivých věznicích jsou zřizovány tři prostupné skupiny, které charakterizují postoj odsouzeného k výkonu trestu. (16) Odsouzeným zařazeným do I. nebo II. skupiny lze poskytnout různé výhody, které odsouzení ve III. skupině nemají. Zpravidla se jedná o možnost návštěv bez zrakové a sluchové kontroly ze strany vězeňské služby, přednostní zařazení do zaměstnání, prodloužené sledování televize. Zařazení v I. skupině je předpokladem doporučujícího stanoviska věznice k žádostem odsouzených o podmíněné propuštění, udělení milosti či přeřazení do mírnějšího typu věznice. O zařazení a o změně zařazení odsouzeného do prostupné skupiny vnitřní diferenciaci rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborných zaměstnanců.

Pro názornost uvádím kritéria zařazování odsouzených do diferenčních skupin ve Věznici Kuřim: (15)

kritéria	I.	II.	III.
obecná kritéria (dle ustanovení §39 odst.6,7,8, vyhl. č.345/1999Sb)	odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem	odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem	odsouzení, kteří převážně program zacházení neplní nebo jej odmítají, neplní své povinnosti, chovají se a jednají v rozporu s vnitřním řádem
program zacházení	aktivní plnění (alespoň 2 hodnotící období)	plní kolísavě (př. nepravidelná účast v aktivitách)	neplní, odmítají
chování, jednání a vystupování	v souladu s vnitřním řádem	v souladu s vnitřním řádem	nedostatky v chování a vystupování
dodržování základních povinností	dodržuje	dodržuje s drobnými nedostatky	porušuje
přístup k výkonu trestu	aktivní	standardní	pasivní
účast na pracích potřebných k zajištění chodu věznice	dlouhodobě aktivní	podílí se dobrovolně	podílí se nedobrovolně, nepodílí se
kázeňské odměny	jsou podmínkou	nejsou podmínkou	-
kázeňské tresty	bez kázeňských trestů	výjimečně uložené kázeňské tresty / např. §46/3a-f zák.č. 169/1999Sb. - lze akceptovat /	opakovaně uložené kázeňské tresty /např. §46/3f , §46/3g-h zák.č. 169/1999Sb./

Současné členění založené na motivaci formou rozmanitých výhod má bohužel řadu úskalí. Ze svého profesního života vím, že mnohdy jenom poskytuje útočiště sociálně obratným jedincům a recidivistům, kteří využívají znalost prostředí vězení k získávání co největšího množství privilegií. Účelové jednání často jenom směřuje k cíli být podmíněně propuštěn z výkonu trestu a nemá nic společného s posunem v hodnotové orientaci. V případě, že soud žádost o propuštění zamítne, často vyplouvá na povrch trpké zjištění, že do té doby aktivní jedinec, který proklamoval zájem o pozitivní změnu, se stává trvale pasivním a nezdá se netají kriminální budoucností.

Východisko z této patové situace, kdy u většiny odsouzených docílíme pouze tzv. bezproblémového průběhu výkonu trestu nastiňuje přístup, který nemá progresivní charakter; spočívá v rovnosti všech odsouzených co se týče výhod a újem, na případnou změnu jejich motivace bude reagováno pouze přesunem do jiné diferenční skupiny, s jiným programem penitenciárního zacházení. Poukazuje se na možné počáteční negativní reakce a bezpečnostní rizika spojená se ztrátou smyslu účelového chování vězňů

(agresivita, nekázeň). Na druhé straně lze očekávat zkvalitnění poznávacích možností vězeňského personálu vlivem zmenšení maskovacího vlivu účelového chování odsouzených. Obrazně řečeno má tento systém přispět k co nejobektivnějšímu poznání jednotlivých odsouzených a realizování nejobtimalnějšího způsobu zacházení;(9) z uvedených východisek vyplývají následující skutečnosti :

a) Nutnost upustit od obecně rozšířeného názoru, že všichni odsouzení jsou v dané době a situaci v penitenciárním smyslu ovlivnitelní. Prakticky to znamená, že je účelné z masy odsouzených vydělit kategorii nemotivovaných ke změně a podrobit je jinému zacházení, než kategorii ke změně motivovaných.

b) Ani kategorii vězňů motivovaných ke změně životní orientace nelze považovat za vnitřně homogenní. Je účelné z této kategorie vyčlenit vězně, kteří nemají na svobodě vytvořeno existenční zázemí (sociální nebo materiální). Pro tyto vězně platí, že páčání trestných činů považují za nejúčelnější řešení své tíživé situace. Mnohonásobná recidiva dokazuje, že bez účinné vnější pomoci nelze očekávat pozitivní změnu.

c) Ze skupiny odsouzených motivovaných k nekriminální změně svého života, s dobrým zázemím na svobodě, lze vydělit odsouzené, kteří páčají trestnou činnost agresivním a neagresivním způsobem. Toto rozdělení má opodstatnění k odlišnému způsobu zacházení s určitou skupinou odsouzených; na pachatele agresivních forem trestné činnosti budeme působit jinak než na pachatele neagresivní.

d) Zkušenost ukazuje, že ani kategorie nemotivovaných odsouzených nebývá (naštěstí) homogenní. Je možno vydělit skupinu odsouzených, kteří jsou přizpůsobeni podmínkám výkonu trestu a vykazují zcela bezproblémové chování. Nenarušují soužití kolektivu odsouzených a téměř dokonale unikají pozornosti personálu věznice. Jsou proto ostatním odsouzeným dávání za vzor a formálním vězeňským systémem preferováni. Z hlediska penitenciárně prognostického jsou však nejméně nadějnou skupinou odsouzených. Zbývá skupina odsouzených nemotivovaných ke změně, která vykazuje poruchy chování, otevřeně odmítá normy, má problémy nejen s personálem, ale často také v kolektivu ostatních odsouzených. Opět je patrné, že nápravně výchovné přístupy k naznačeným podskupinám budou různého charakteru.

e) Novým fenoménem je skupina odsouzených spjatých s organizovaným zločinem. Význam této skupiny odsouzených, jako i jejich počet ve výkonu trestu odnětí svobody nepochybně poroste. Jde o novou garnituru lidí, profesionálních zločinců, u kterých zločin už není selháním, ale zaměstnáním. Nepracují samostatně, ale v hierarchicky organizovaných týmech s absolutní disciplínou. Do našich věznic mohou být umisťováni i promyšleně na určitý čas, např. pod pláštěm banální trestné činnosti. Jde o lidi, o kterých se zatím moc neví.

2.4. Dílčí závěr

Každý odsouzený je svým způsobem jedinečná osobnost a jestliže nechceme, aby vězení bylo pouze čekárnou, ale plnilo funkci reedukační a rehabilitační, musí být důsledně uplatňován diferenciovaný výkon trestu odnětí svobody.

Obecně platné principy vnější diferenciaci umožňující zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic na základě rozhodnutí soudu a vnitřní diferenciaci založenou výhradně na motivačních pobídkách jako prostředku nápravy považuji za překonané. Základní požadavek na změnu současného pojetí je spatřován především v převedení rozhodovací pravomoci ze soudu na penitenciární pracovníky, kteří nejlépe znají problematiku a možnosti práce s odsouzenými. Diferenciace by měla mít neprogresivní charakter. Osobně spatřuji její podstatu ne v motivaci odsouzených formou rozmanitých výhod, ale pouze v odlišných způsobech zacházení.

3. Programy zacházení s odsouzenými

Jestliže resocializaci odsouzeného ve výkonu trestu charakterizujeme snahou o dosažení maximálního stupně socializace, tak právě programy zacházení lze chápat jako hlavní prostředek k dosažení tohoto cíle.

„Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení.“ (18, §41, s.3178)

Při tvorbě programu musí být pamatováno na individuální přístup a specifika odsouzeného, jeho motivaci, schopnosti. Mezi obecné zásady patří systematičnost a soustavnost, zpětná vazba a perspektiva. Alternativy vlastního programu jsou proto voleny tak, aby byly rovnocenné a ve svém důsledku poskytovaly odsouzenému příležitost naučit se adekvátnímu reagování v situacích, kterým bude po skončení trestu v běžném životě vystavován. Stanovení přiměřeného cíle programu zacházení poté vytváří předpoklady pro jeho co nejúspěšnější návrat do „civilní“ společnosti.

3.1. Komplexní zpráva

Osobnost odsouzeného, tak jako osobnost každého jiného člověka je dána psychickými a fyzickými dispozicemi. Poznání jeho osobnosti je nezbytným předpokladem stanovení optimálního přístupu a výchovných metod k vytvoření podmínek pro dosažení účelu výkonu trestu. Komplexní zprávu můžeme charakterizovat jako prostředek k takovému poznání.

Realizace komplexní zprávy začíná v praxi bezprostředně po přijetí do věznice. Odsouzený je umístěn do nástupního oddělení, odděleně od ostatních vězňů. Délka pobytu v nástupním oddělení se určuje individuálně, zpravidla však nepřevyší dva týdny. Během této

doby se odsouzený seznamuje s obsahem zákona a prostředím, ve kterém bude trest vykonávat a podrobuje se úkonům vyplývajícím z požadavků sestavení komplexní zprávy.

Obsah komplexní zprávy

„Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.“ (18, §41, s.3178)

Pozornost je věnována nejenom projevům chování odsouzeného, ale i studiu spisového materiálu a dalších dostupných informací (např. prostřednictvím sociálního kurátora v místě bydliště). Komplexní zpráva obsahuje základní údaje o odsouzeném: jméno, příjmení, rodné číslo, státní příslušnost, národnost, mateřský jazyk, znalosti jiných jazyků, charakter předcházející trestné činnosti, stručný popis aktuálního trestného činu, nebezpečnost, individuální odlišnost či přání odsouzeného (např. víra, požadavky na stravu).

Zpracování komplexní zprávy

„Kvalitní komplexní zpráva o odsouzeném je základním předpokladem pro zpracování programu zacházení.“ (2, s.31)

Na obsahu komplexní zprávy se podílí tým odborných pracovníků, který zpracovává individuální charakteristiku odsouzeného:

Sociální charakteristika

Zpracovává *sociální pracovník* na základě osobních údajů odsouzeného z hlediska jeho sociálního zázemí (rodinný stav, bydliště, vzdělání, zaměstnání, stav pohledávek, vyživovací povinnost, platnost dokladů); součástí sociální charakteristiky je osobní a rodinná anamnéza, tj. kde a kým byl odsouzený vychováván, kolik má sourozenců, jaké byly vztahy v rodině etc.

Psychologická charakteristika

Charakteristiku *psycholog* opírá o diagnostické metody jako je rozhovor, přímé i nepřímé pozorování, osobnostní, rodinná a kriminální anamnéza, hodnocení produktů činnosti (kresby, dopisy), projektivní metody (ROR, Baum-t, TAT), dotazníkové metody etc.

V psychologické diagnostice objasňuje např. nejdůležitější interpersonální vztahy, intelektové schopnosti, vztah k sobě, emoční stabilitu, hodnotovou orientaci, postoj k trestnému činu, pocit viny, dispozice k pracovnímu zařazení a umístění, prognózu resocializace.

Zaměřuje se na možnou nebezpečnost jednání odsouzeného s doporučením vhodného přístupu v zacházení, navrhuje další psychologická nebo forenzní opatření.

Pedagogická anamnéza

Charakteristika *speciálního pedagoga* zahrnuje deskriptivní diagnózu: vztah k rodičům, příbuzným, ke spoluvězňům, poměr k práci manuální i mentální, zájmy odsouzeného, projevy svědomí, povahové klady a zápory, projevy citu a nálady, zlozvyky, neurotické návyky.

Diagnostický portrét odsouzeného je dále zaměřen na vyhodnocení výsledků výchovy, dosažené vzdělání a dosavadní průběh zaměstnání, úroveň a kvalitu sociálních vztahů k okolí, jejich intenzitu a stálost, aktivitu při navazování vztahů, míru narušenosti, na reakce odsouzeného na pobyt ve věznici a jeho subjektivní hodnocení nové situace. Současně je vyhodnocována schopnost reálně posoudit další perspektivy, míra schopnosti akceptovat vězeňský režim, zhodnocení životního cíle, hierarchie hodnot a možnost způsobu řešení konfliktních situací odsouzeným (při sportovním, pracovním nebo sociálním nezdaru).

Mezi metody pedagogické diagnostiky můžeme řadit přímé pozorování, řízený rozhovor, dotazník případně experiment; zde je v uměle vytvořené situaci zkoumána určité chování nebo reakce diagnostikovaného. (2)

Charakteristika projevů chování odsouzeného v nástupním oddělení

Vychovatel nástupního oddělení mimo primární pedagogickou pomoc v adaptaci na podmínky výkonu trestu hodnotí a monitoruje projevy chování odsouzeného v nástupním oddělení; na tomto základě doporučuje konkrétní metody zacházení. Ostatním odborným zaměstnancům předkládá validní informace získané prostřednictvím osobního spisu - trestná činnost a kriminální kariéra odsouzeného (stručná charakteristika současné i minulé trestné činnosti, statistika dosavadních podmíněných a nepodmíněných trestů), nebezpečnost, důvod přemístění etc.

3.2. Struktura programů zacházení a metody zacházení

Garantem programu zacházení je speciální pedagog, který při tvorbě programu spolupracuje nejen s ostatními odbornými zaměstnanci, ale také s odsouzeným, který se na jeho vzniku podílí. Na základě komplexní zprávy nabídne odsouzenému výběr z pro něj vhodných alternativ programů. Především jde o to, aby odsouzený měl možnost výběru, pokud si však nezvolí žádnou z nabídnutých alternativ je mu stanoven program minimální. Konečný výběr programu stvrdí odsouzený svým podpisem, definitivní podobu poté schvaluje ředitel věznice.

Standardní program zacházení zpravidla zahrnuje: (18)

Pracovní aktivity

- ° práce potřebné k zajištění chodu věznice - odsouzený se podílí na úklidu společných prostor (sociální zařízení, chodba, kulturní místnost), nepracuje za mzdu,
- ° zaměstnání – odsouzený je zařazen do zaměstnání u státního nebo soukromého subjektu, pobírá mzdu,

- pracovní terapie - aktivita odborně vedená zaměstnanci vězeňské služby (pomocné práce v kuchyni, zahradnictví), bez nároku na mzdu.

Nezanedbatelnou úlohu v této problematice hraje mravní výchova, kam také patří výchova k práci. Mezi výchovné metody řadíme nejen trestání, protože odmítnutí práce je považováno za závažné porušení základních povinností, ale také metody přesvědčování, vysvětlování a povzbuzení. Usilujeme o vytvoření takových návyků jako je ukázněnost v práci, odpovědnost, důslednost, houževnatost, vytrvalost a schopnost spolupráce. Mravní výchova má také vypěstovat schopnost vážit si vykonané práce a lidí, kteří ji vykonávají. (3)

Vzdělávací aktivity

- vzdělávání vedené zaměstnanci vězeňské služby (výuka cizích jazyků, českého jazyka, matematiky),

- vzdělávání ve školských vzdělávacích střediscích ve věznici (dokončení či zvyšování odborného vzdělání v akreditovaných učebních oborech nebo neakreditovaných vzdělávacích kurzech – týká se vybraných věznic),

- vzdělávání v korespondenčních kurzech a síti škol České republiky (dokončení nebo zvyšování vzdělání prostřednictvím externího studia na základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých školách).

Oblast vzdělávání v sobě nesporně zahrnuje složku rozumové výchovy, která poskytuje nejenom soubor jazykových vědomostí a dovedností, ale přináší také poznatky přírodních, společenských a technických věd, či rozvíjí poznávací schopnosti. Za cíl rozumové výchovy můžeme považovat rozvoj logického myšlení, učení správným postojům, argumentaci a zdůvodňování svých názorů a myšlenek nebo rozhodování a překonávání překážek při praktické činnosti a jednání. (3)

Speciálně výchovné aktivity

- terapeutická činnost (individuální a skupinová terapie, např. řešení problému uživatelů drog, kteří se nacházejí ve vězení; trénink zvládání vlastní agresivity),

° sociálně právní poradenství (přednášky, semináře, sociální výcvik např. řešení otázky bydlení a zaměstnání před propuštěním na svobodu).

Speciálně výchovné aktivity do jisté míry představují nedirektivní metody výchovy, založené na dobrovolnosti a vytváření soustavy motivačních prvků. Z individuálních potřeb klienta vychází především terapeutická práce, která napomáhá k hledání dalších možností zaměřenou na změnu hierarchie životních hodnot. Speciálně výchovné postupy by v neposlední řadě také měly zahrnovat klasické metody speciální pedagogiky (kompenzace, rehabilitace), prvky rodinné výchovy, ale také činnost duchovní a pastorační. (2)

Zájmové aktivity

- ° estetickovýchovné (např. rukodělná dílna, akvaristika, hudební kroužek),
- ° volnočasové (např. návštěva knihovny, videokroužek),
- ° sportovní (např. míčové hry, posilovna, atletika, jóga).

„Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.“ (18, §36, s.3177)

Pozornost v této oblasti si zaslouží zejména výchova tělesná, protože sportovní aktivity v sobě zahrnují nejen oblast zdravotní a vzdělávací, ale i výchovnou. (3) Ze své vychovatelské praxe mohu potvrdit, že například návštěva posilovny je ve věznicích tolik žádaná, že její zákaz na určitou dobu je pro odsouzeného větší sankcí než třeba uložení kázeňského trestu v podobě umístění do uzavřeného oddělení bez televize nebo možnosti kouření. Pokud se u odsouzeného podaří stimulovat opravdový zájem a mnohdy tomu tak skutečně je, může zájmová aktivita vyústit do spolupráce v dalších oblastech zacházení. Dobře motivovaný jedinec nepovažuje takovou činnost za nepříjemnou povinnost, nedá se odradit případnými těžkostmi a překážkami, má lepší systém vlastní kontroly, samotná činnost a její výsledky jej těší. Docílení takové situace lze poté chápat nejen jako ideální řešení v oblasti primární prevence negativních jevů ve vězeňské populaci, ale také napomáhá participaci; aktivní účasti odsouzeného v resocializačním procesu.

Minimální program zacházení

„Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programů zacházení, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného.“ (16, §37, s.8)

Podstata minimálního programu zacházení spočívá ve vyplnění volného času odsouzených podle jejich motivace a zájmů, v praxi se však potýká s velkou formálností. Zájmové aktivity (např. četba, sledování TV, samostudium cizího jazyka) jsou individuálního charakteru tzn. bez přímého vedení zaměstnanců věznice a nelze je objektivně hodnotit. Možnost zařazení do pracovních aktivit je málo, což znamená ztrátu pracovních návyků a pouze jakési přežívání. Využíván je většinou pro nemotivované odsouzené, kteří jej považují za prostředek nejsnadnějšího udržení komfortu „bezproblémového“ výkonu trestu – formální dodržování pořádku a kázně s minimem povinností a vlastní aktivity.

3.3. Problematika plnění programů zacházení

Úspěšné plnění programu zacházení je jedním z předpokladů pro přeřazení do mírnějšího typu věznice, případné podmíněné propuštění, zařazení do první prostupné skupiny vnitřní diferenciaci či získání určitých výhod, které lze odsouzeným poskytnout, ale také rozhodujícím faktorem z pohledu resocializace.

Všechno úsilí při zacházení musí být reálně zaměřeno na tři hlavní cíle: (4)

a) Kultivaci pracovních návyků, včetně vlastního profesního výcviku v dovednostech uplatnitelných na trhu práce.

b) Osvojování vhodných životních a sociálních dovedností pomocí sociálního vzdělávání a výcviku zaměřeného na readaptaci vězňů na život mimo vězení a na udržení sociálních vazeb.

c) Specifická pomoc a odborné poradenství orientované na vyhovění individuálním potřebám a řešení osobních problémů vězňů.

Program zacházení je v závislosti na vývoji osobnosti odsouzeného a změnách v jeho chování a jednání pravidelně aktualizován. Aktualizací rozumíme také zařazení nebo přechod z minimálního programu zacházení do individuálního programu zacházení a naopak. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení a případnou aktualizaci projednávají odborní zaměstnanci (viz. komplexní zpráva) s odsouzeným.

Programy zacházení jsou zpravidla vyhodnocovány jednou:

- a) za měsíc ve věznici pro mladistvé,*
- b) za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,*
- c) za tři měsíce ve věznici s ostrahou,*
- d) za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou. (16, § 38, s.8)*

Současný problém českého vězeňství v oblasti plnění programů zacházení osobně spatřuji v jejich anonymitě a formálnosti. Domnívám se, že tyto faktory nejsou zapříčiněny legislativním rámcem nebo nekvalitní prací personálu, ale prostředím a ekonomickými dispozicemi. Velké vězeňské objekty, v nichž je umístěna převážná většina osob, omezují možnosti zacházení s odsouzenými a naopak poskytují živnou půdu pro kriminální subkulturu.

Dle mého názoru je východiskem budování malých věznic, jejichž ubytovací kapacita by byla normována do 150 osob, tak jako v některých již fungujících zařízeních např. Věznice Teplice, Karviná, Břeclav a Znojmo. Jejich dosavadní zkušenosti vypovídají o tom, že nastolená cesta je správná.

K výhodám menších věznic nesporně patří skutečnost, že mají lepší podmínky pro provoz specializovaných oddělení, personál a odsouzení mohou spolu více komunikovat. Vychovatelé a specialisté mohou vězně lépe poznat, mají možnost individuálního přístupu a účinnější pomoci při zvládání programu zacházení. Zjednodušeně se dá říci, že vězni nežijí v anonymitě a na každého je vidět. Není zde tak neosobní prostředí a navíc jsou menší věznice v místě dislokace přijatelnější pro veřejnost. Nevýhodou malých věznic je především nákladnější provoz. Z koncepce Vězeňské služby ČR pro další období vyplývá zájem podporovat efektivní využívání stávajících objektů, s výstavbou nových se v dohledné době nepočítá. (6)

3.4. Dílčí závěr

Programy zacházení představují v oblasti resocializace odsouzených prostředek k dosažení jejich nápravy. Tvorba konkrétního programu znamená přesně stanovený postup od komplexní zprávy jako metody poznání osobnosti jednotlivce až po stanovení optimálního způsobu zacházení. Strukturován je tak, aby na jedné straně vyžadoval aktivitu a spolupráci odsouzeného a na straně druhé respektoval jeho možnosti a schopnosti. Plnění či neplnění programu zacházení je průběžně hodnoceno a na tomto základě dochází k případné úpravě metod zacházení a stanovení nových cílů – program je aktualizován.

Vlastní efektivita je závislá především na zájmu odsouzeného. V situaci, kdy o spolupráci nestojí, je program pouze formální administrativou. Determinujícím faktorem je především hromadné ubytování a přeplněnost věznic, které ztěžují možnosti působení vězeňského personálu na motivované odsouzené a na nemotivované již nezbyvá lidský potenciál.

Dobrym řešením se zdají specializovaná oddělení, vyznačující se menší kapacitou a diferenciovaným přístupem. V takovém prostředí lze daleko lépe uplatňovat individuální přístup, poznat problematiku konkrétního odsouzeného, volit a realizovat adekvátní opatření. Současná situace je bohužel limitována ekonomickými možnostmi, což v praxi znamená, že Vězeňská služba ČR považuje takovou variantu za ideální, avšak obtížně realizovatelnou.

4. Věznice Kuřim

Věznice byla postavena v roce 1981, je dislokována v katastru města Kuřim, v blízkosti krajského města Brno. Areál tvoří vedle nezbytného technického zázemí (sklady, kuchyně, jídelna) dvě hlavní ubytovny pro odsouzené, prostory pro zaměstnávání odsouzených a pro jejich vzdělávací a zájmové aktivity, včetně vycházkového dvora. Součástí areálu je zdravotní středisko a budova pro výkon kázeňských trestů, ve které je zřízeno krizové oddělení. Ubytovací kapacita je normována na 466 míst. Z hlediska profilace je určena pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů starších 18 let, kteří byli soudem zařazeni k výkonu trestu do věznice s ostrahou a dozorem. Součástí standardního výkonu trestu odnětí svobody je specializované oddělení SONO, které se dále člení na oddělení pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných a na oddělení pro výkon trestu odsouzených se soudně nařízenou sexuologickou ústavní léčbou (tato se vykonává již během výkonu trestu odnětí svobody); na toto specializované oddělení je možné umístit pouze odsouzené zařazené v ostraze. (12)

Věznice a vazební věznice VS ČR

4.1. Charakteristika

Za neblahé dědictví minulosti lze považovat především špatné architektonické řešení ubytovacích prostor, kdy za vstupním „katrem“, v jednom oddělení žije skupina až 60 odsouzených. V této oblasti prochází věznice trvalou rekonstrukcí a podmínky pro odsouzené i personál se postupně zlepšují, avšak problém hromadného ubytování ve své podstatě přetrvává. V daných podmínkách se často považuje za úspěch zrušení centrálních sprch a jejich umístění do jednotlivých oddělení nebo přestavba velkých ložnic na menší. Zásadním problémem věznice je také trvalá přeplněnost, která se pohybuje v průměru okolo 20 %.

Přes všechny zmiňované objektivní těžkosti existuje ve Věznici Kuřim široká paleta programů zacházení jejichž prostřednictvím je na odsouzené působeno (příl.3). Každá aktivita, která je obsahem programu zacházení má svůj projekt; ten je strukturován do několika oblastí, definujících jeho charakteristiku, cíl, obsah, formu, metody, materiálně technické zabezpečení, místo, čas konání a vedoucího, který je za průběh aktivity odpovědný. (příl.4) Celková nabídka aktivit vychází jak z požadavků odsouzených (jejich zájmů a dovedností), tak obsahuje činnosti, které považuje za prioritní věznice. Za jednu z nejdůležitějších oblastí je považováno zajištění pracovních míst pro odsouzené. Věznice vytváří podmínky pro **zaměstnávání odsouzených** v rámci podnikatelské činnosti (středisko hospodářské činnosti) a svého provozu (vnitřní režie). Za výše uvedené práce pobírají odsouzení mzdu, ze které mimo jiné hradí své pohledávky vůči státu, případně poškozeným. I přes nemalou snahu pracovníků výrobního oddělení se nedaří zaměstnat více než 30 – 40% ze všech pracovně zařaditelných odsouzených. Tento fakt bohužel znehodnocuje kvalitu programů zacházení, kde vytváření a udržování pozitivních pracovních postojů, dovedností a návyků je považováno za jednu z priorit. Vedle zaměstnávání odsouzených lze za další prioritu považovat oblast jejich **vzdělávání**. Doplněné nebo rozšířené vzdělání ve formě získání výučního listu, vysvědčení nebo osvědčení pomáhá odsouzeným po propuštění lépe se zapojit do občanského života a najít práci, zvyšuje jejich předpoklady vyhnout se opakování trestné činnosti než po propuštění bez jakéhokoli vzdělání. Ve spolupráci s civilními školícími středisky věznice zajišťuje rekvalifikaci odsouzených na různé profese. V minulosti proběhly ve věznici kurzy kuchař-číšník, svářeč, zedník, malíř, kadeřník apod. Z hlediska zkušeností není problémem kurz organizačně zajistit, ale získat na něj prostředky. Dle možností jsou

rovněž odsouzení odesíláni do školských vzdělávacích středisek vězeňské služby k dokončení středního vzdělání. (12)

V zásadě se dá konstatovat, že kdo má opravdový zájem spolupracovat, dostane pomocnou ruku; bohužel není v lidských silách postihnout celou vězeňskou populaci, zejména skupinu nemotivovaných odsouzených.

Ve Věznici Kuřim, kde pracuji jako vychovatel odsouzených, jsem zaměřil pozornost především na postpenitenciární aspekty v zacházení s odsouzenými v podmínkách standardního výkonu trestu. Z mého pohledu představuje těžiště této oblasti především *spolupráce s nestátními organizacemi* a práce s odsouzenými ve *výstupním oddělení*.

4.2. Spolupráce s nestátními organizacemi

Realizaci aktivit programů zacházení zajišťují nejen zaměstnanci oddělení výkonu trestu (psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, lektori, vychovatelé), kteří jsou s odsouzenými v přímém kontaktu, ale také pracovníci nestátních organizací, kteří do resocializačního procesu přinášejí nové možnosti a metody zacházení.

Do věznice docházejí za účelem poskytování *duchovenské péče* zástupci Římsko-katolické církve, Církve bratrské, Českobratrské církve evangelické, Jehovistů, Baptistů, Armády spásy a v poslední době i zástupci Pravoslavné církve.(12) Setkání probíhají v pastorační místnosti zpravidla 1x týdně a zájem odsouzených lze hodnotit jako kolísavý. Většina z nich zjistí, že z takové činnosti neplynou žádné výhody a docházku ukončí; existuje však určité procento odsouzených, které na schůzky dochází pravidelně a čerpají zde duchovní podporu. Nezřídka takový kontakt alternuje pedagogickou nebo psychologickou pomoc pracovníka věznice; člověk „zvenčí“ může být pro odsouzeného, především v adaptační fázi přijatelnější variantou. Rezervy osobně spatřuji v nedostatečné komunikaci mezi zástupci jednotlivých církví a pracovníky vězeňské služby – chybí zpětná vazba např. při hodnocení programu zacházení. V globálu se domnívám, že i když je duchovenská péče určena poměrně úzkému okruhu odsouzených, má ve věznici své pevné místo. Z hlediska struktury programu zacházení však vidím její uplatnění spíše v oblasti zájmových aktivit, jako součást smysluplného využití volného času.

Od roku 1999 působí ve věznici další představitel nestátního sektoru - ***Sdružení Podané ruce***. Primárním smyslem spolupráce s Vězeňskou službou resp. Věznicí Kuřim (působí pouze zde a ve Vazební věznici Brno) spočívá v řešení drogových problémů vězněných osob, kterých v posledních letech dramaticky přibývá. Tato spolupráce je poměrně novou formou práce s odsouzenými, proto se ji budu věnovat podrobněji.

Sdružení Podané ruce poskytuje poradensko-terapeutickou a sociální pomoc pro klienty, kteří mají za sebou kromě kriminální činnosti i drogovou zkušenost, potýkají se s drogovým problémem, mají zájem svoje problémy řešit, respektují pravidla, s nimiž jsou seznámeni při prvním kontaktu, mají zájem zapojit se do následné péče po propuštění z výkonu trestu. (12)

Projekt individuálních a skupinových programů Sdružení Podané ruce ve Věznici Kuřim: (14)

- 1. kontakt

navázání kontaktu, zjištění poptávky / zájmu klienta a seznámení s nabídkou služeb, vytvoření kontraktu spolupráce,

- individuální práce (poradenství, motivační pohovory, terapie)

pozornost se zaměřuje na individuální potřeby klienta, na jeho emoční, citovou oblast, hledání dalších alternativ vedoucích ke změnám postojů a hodnotových žebříčků, motivaci ke změně,

- skupinová práce

délka skupinové práce 90 až 120 minut dle potřeby a typu skupiny, počet účastníků ve skupině min. 5 – max. 8,

prevence relapsu

tato skupinová práce je zaměřena na zvýšení uvědomění klientů o problémových okolnostech abstinence, poskytnutí nácviku a získání dovedností, jak tyto ohrožující situace zvládat, počet setkání 15,

skupinový motivační trénink

skupinová práce s motivací ke změně, hledání důvodů pro a proti užívání drog, získání širšího pohledu na vlastní situaci a rozhodnutí se k abstinenci, ať už ve vězení nebo pro život po propuštění. Tento motivační trénink může být součástí skupiny prevence relapsu, počet setkání 5 – 8,

sebepoznávací prožitková skupina – neverbální techniky

tato technika je zaměřena na sebepoznání, zejména svých emocí a na práci s nimi, poznání nových možností a omezení. Veškeré uvedené techniky obohacující tvořivost, podporují sebeuzdravující procesy a můžou tím pomoci porozumět tomu, co je v silách každého jedince změnit – sebe sama, vztahy a prostředí, ve kterém žije, počet setkání 25. Používané techniky – arteterapie, muzikoterapie, pohybová a taneční terapie, relaxace, autogenní trénink, práce s hlínou,

dramaterapie

pracuje se s dramatickou složkou člověka, klient má možnost vyjádřit své emoce, získat na své prožívání a reakce náhled. Psychodrama také slouží k nácviku zvládnání některých situací, které odsouzené v budoucnu čekají a ze kterých mají obavy. Dramaterapie je metoda pomáhající použitím dramatických (divadelních) postupů upravit psychické poruchy, sociální vztahy, důsledky závislostního způsobu života. Slouží k podpoře duševní a fyzické integrace, rozvoji slovní i mimoslovní komunikace a podněcuje osobnostní růst,

informační semináře

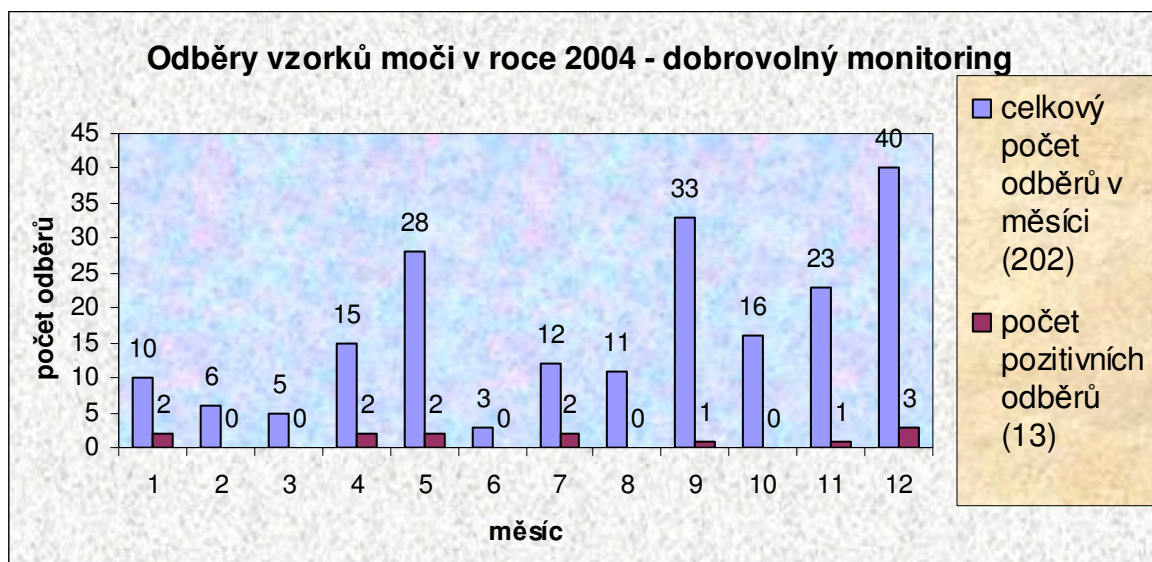
semináře na téma drogy, jejich rizika, bezpečné braní, nebezpečné kombinace drog, Harm reduction, možnosti léčby, AIDS, Hepatitida, jsou určeny především pro nemotivované k abstinenci. Cílem těchto seminářů je nejen zvýšení informovanosti u uživatelů drog, ale zejména navázání kontaktů s těmito klienty a motivování k abstinenci.

Sdružení Podané ruce se také podílí na školení zaměstnanců a na zvyšování jejich odborných znalostí v oblasti drogové problematiky. Dále spolupracuje s poradnou drogové prevence, která je poradním orgánem ředitele věznice. Při pravidelných setkáních se specialisty oddělení výkonu trestu (psychologové, speciální pedagogové a vychovatelé) je konzultována problematika jednotlivých klientů včetně drogového problému v celé věznici.

Pro zajímavost uvádím přehled z roku 2003, kdy tuto činnost zajišťovali tři pracovníci Sdružení, měli v péči 67 klientů, provedli 514 poradenských a terapeutických sezení, ve skupinových aktivitách pracovali s 25 klienty. (10)

Aktivity Sdružení jsou v rámci programů zacházení zařazeny k speciálně – výchovným činnostem, které u motivovaných odsouzených často doplňují projekt dobrovolného monitoringu moči zajišťovaný věznicí. Tento prostředek považují za důležitou součást z hlediska zpětné vazby a prokázání upřímné snahy odsouzeného abstinovat – klient podepíše prohlášení, v němž dává svůj souhlas k odběru moči, případně jiných tělních tekutin za účelem zjištění přítomnosti omamných a psychotropních látek v organismu. V průběhu výkonu trestu se potom odsouzený namátkově podrobuje monitoringu a v případě pozitivního nálezu je z tohoto programu vyřazen.

Mezi nejčastěji zneužívané drogy patří benzodiazepiny (hlavně léky Neurol, Diazepam a Rohypnol), amfetaminy (metaamfetamin) = pervitin nebo Efedrin-kapky), tetrahydrocannabinoly (marihuana) nebo barbituráty a opiáty. V průběhu roku 2004 bylo do projektu dobrovolného monitoringu moči zařazeno průměrně 38 odsouzených a následující přehled dokazuje, že selhání odsouzených nebylo nijak dramatické: (13)

Z pohledu na tabulku by se mohlo zdát, že společné úsilí v oblasti drogového problému přináší jen samá pozitiva a dobré zprávy, ale jak už to bývá, statistika je jedna věc a praxe druhá. Vězení je ve své podstatě umělý svět, kde sice číhá mnoho

nástrah, ale mnohých je také jedinec uchráněn. Nikdo bohužel nezaručí, že odsouzený, který v průběhu výkonu trestu vzorně spolupracoval a abstinovat, vytrvá v tomto trendu i po svém propuštění. Pozitivní skutečností je možná spolupráce odsouzených se Sdružením Podané ruce nebo jinými organizacemi zaangažovanými na této problematice i po návratu do normálního života, ale tuhle možnost ne každý využije. I když se nezpracovává žádná statistika o tom, jak se podařilo nebo nepodařilo klientům realizovat svá dobrá předsevzetí, existuje pro pracovníky věznice možnost jak získat takové informace. Mohou se obrátit na pracovníky Sdružení Podané ruce, kteří jsou s některými klienty v kontaktu i po propuštění. Někdy jsou to příběhy s dobrým koncem, ale často bohužel opačné a nezdá se s takovými jedinci opět potkáváme za zdmi vězení.

4.3. Výstupní oddělení

„Účelem tohoto oddělení je příprava odsouzených na plynulý přechod z výkonu trestu do občanského života, zmírnění vlivu a dopadu dlouhodobého pobytu ve vězení (prizonizace), posílení adaptability a příprava reintegrace do společnosti, seznámení se změnou sociálních realit, trhem práce a sociálními službami, vytvoření či posílení pozitivních životních perspektiv a výcviku k sebeobslužným dovednostem a zvýšení sociální kompetence.“ (15, příl. 9, čl. 2)

Výstupní oddělení kuřimské věznice zahájilo svoji činnost po rozsáhlé rekonstrukci v únoru 2003 a umísťují se sem odsouzení zpravidla 6 měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu odnětí svobody v ostraze, kterým byl uložen trest delší než 3 roky a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života. O předpokládané potřebě umístění odsouzeného do výstupního oddělení informuje odbornou komisi vychovatel, jemuž je odsouzený svěřen do péče. Odborná komise složená ze zaměstnanců výstupního oddělení (psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník a vychovatel) poté zohlední míru potřeby intenzivního zacházení s odsouzeným, vyplývající z pravidelných vyhodnocení programu zacházení a předloží návrh řediteli věznice, který o zařazení (i vyřazení) rozhoduje.

Práce s odsouzenými

Metody a formy zacházení volí příslušní zaměstnanci tak, aby vyžadovaly a povzbuzovaly aktivitu odsouzeného, vedly k jeho samostatnému rozhodování a zdůrazňovaly princip zodpovědnosti a přijetí důsledků za své chování a jednání. (15)

Mimo standardní aktivity, které jsou v rámci programů zacházení poskytovány všem odsouzeným (příl.3), spočívá těžiště práce výstupního oddělení především v těchto oblastech:

Sociálně právní poradenství

Aktivita je realizována individuální formou dle zájmu odsouzených nebo formou skupinovou, která je povinná. Odsouzení jsou informováni prostřednictvím pohovorů a přednášek o možnostech řešení rodinných problémů, získání životního minima, vyřizování dokladů, stanovení splátkového kalendáře, zajištění ubytování, zaměstnání; seznamování jsou rovněž s činností koordinátora sociální péče, probační a mediační služby či s ostatních institucí poskytujících charitativní a poradenskou péči. S pracovníky těchto institucí úzce spolupracuje sociální pracovník, který napomáhá zprostředkování jejich návštěv ve věznici.

Nácvik sociálních dovedností

Příprava na řešení sociálních problémů včetně praktického nácviku umění žádat o pomoc, jednat s úředníky, čekat, zvládat pocit neúspěchu. Odsouzení zkoušejí vyplňovat nejrůznější formuláře, prostřednictvím korespondence a telefonu si vyřizují soukromé nebo úřední záležitosti. Do budoucna je v rámci programů zacházení plánována „vycházka“ s odsouzenými na některé úřady a instituce (např. Úřad práce). Tento záměr je bohužel limitován finančními prostředky, které zatím nejsou k dispozici.

Samoobslužné činnosti

Rozvíjí u odsouzených základní pracovní a sebeobslužné činnosti, které v co největší možné míře naruší návyk na způsob života ve vězení a přenesou zodpovědnost a praktickou starost o sebe přímo na odsouzeného. Činnosti jsou realizovány v rámci oddělení a brzy si získaly značnou oblibu. Problémem je vztah některých odsouzených k cizím věcem obecně, takže je nutné v této oblasti provádět dohled a kontrolu. Opakovaně bylo zjištěno poškození elektrospotřebičů, například pračka byla v provozu prakticky nepřetržitě, protože sloužila jako prostředek „živnosti“ - odsouzení ve výstupním oddělení prali za úplatu prádlo ostatním odsouzeným.

Problematika výstupního oddělení

Ve výstupním oddělení je umístěno 24 odsouzených zařazených pro výkon trestu ve věznici s ostrahou. Odsouzení jsou ubytováni po čtyřech na jedné ložnici, které jsou vybaveny dřevěným nábytkem, na rozdíl od „běžného“ kovového. Součástí oddělení je plně vybavená kuchyně a jídelní kout, terapeutická místnost, kulturní místnost a sociální zařízení. Kapacitu oddělení se daří udržet na plánované normě odpovídající 4.5m² na osobu.(11) S ohledem na ostatní oddělení, která jsou kapacitně přetížena, lze takový výsledek považovat za malý zázrak. V současné době je však situace natolik vyhrcoená, že existuje možnost dočasného omezení provozu právě s ohledem na přetíženou kapacitu celé věznice.

Při tvorbě provozního řádu výstupního oddělení byl vyvíjen tlak, aby odsouzení, kteří splňují zákonné podmínky nebyli z důvodu závažného porušení povinností nebo dlouhodobého neplnění a odmítání programu zacházení z oddělení vyřazováni. Jako výchovně regulativní prvek měla postačit běžná kázeňská praxe. Problémy závažného rázu se objevují výjimečně a tento postup byl např. v roce 2004 aplikován pouze ve dvou případech, přesto možnost realizovat i tento prostředek považuji za nezbytnou součást řádu oddělení. V opačném případě se domnívám, že by vznikla uměle vybudovaná „rezervace“, kde jsou její obyvatelé částečně zbaveny odpovědnosti za své jednání. Odsouzení musí být připraveni na fakt, že život na svobodě v případě porušení požadovaných norem takové situace přináší (např. porušení pracovních povinností = propuštění ze zaměstnání, chování v rozporu s řádem ubytovny, komunity = ukončení pobytu).

Jedním z původních myšlenek tohoto oddělení je méně striktní povaha režimu, prostředí oddělení má co nejvíce simulovat civilní podmínky a vytvářet příznivé podmínky pro samostatný způsob života. Právě pojetí rozsahu této problematiky je předmětem diskuse a hledáním konsensu mezi odbornými zaměstnanci výstupního oddělení a částí vedení věznice. Člověk neznalý vězeňského řádu se může pousmát nad řešením takových věcí jako je způsob úpravy lůžka a ukládání osobních věcí, estetizace společných prostor nebo prosazení většího procenta možnosti krátkodobě opustit věznici i přesto, že riziko možného selhání je minimální. V těchto specifických podmínkách však není jednoduché přesvědčit kompetentní orgány o nutnosti změnit dosud tak „osvědčený“ a „spolehlivý“ systém. V zásadě se jedná o to, aby způsob organizování života odsouzených připravujících se na pobyt mimo věznici nebyl chápán jako rozmar a nadstandard vůči

ostatním odsouzeným, ale jako prostředek částečného zpřetrhání, někdy i mnohaletého působení vězeňského prostředí.

4.4. Dílčí závěr

Věznice Kuřim se stejně tak jako většina věznic v České republice potýká s problémem nedostatku finančních prostředků, který především v oblasti standardního výkonu trestu determinuje možnosti penitenciárních pracovníků. Přes tyto objektivní těžkosti zde existuje široká nabídka aktivit programů zacházení, jejímž prostřednictvím je na odsouzené výchovně působeno. V současné době jsou také zohledňovány postpenitenciární aspekty zacházení, které jsou realizovány především prostřednictvím spolupráce s nestátními organizacemi a v činnosti výstupního oddělení, kde se odsouzení aktivně připravují na život po svém propuštění na svobodu. I když je rozsah a pojetí této problematiky předmětem odborné diskuse, v globálu je vnímána jako důležitý faktor prevence možné recidivy, který zásadním způsobem omezuje dopady prizonizace vězněných osob.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl zaměřit se na možnosti Vězeňské služby ČR v oblasti resocializace odsouzených. Měla upozornit na některé negativní skutečnosti, které tento proces znehodnocují a pokusit se navrhnout řešení této problematiky.

Současná penitenciární praxe se vyznačuje snahou o individuální přístup a dosažení maximálně možného stupně socializace delikventů. Tento přístup na jedné straně realisticky přiznává, že vždycky bude existovat určité procento populace, které nebude žít v souladu se zákonem, ale na druhé straně nad nikým předem neláme hůl. Protože každý odsouzený je jedinečná osobnost vyžadující odlišný způsob zacházení je určujícím elementem k naplnění této myšlenky uplatňování diferenciovaného výkonu trestu. Obecně platné principy vnější diferenciaci umožňující zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic na základě rozhodnutí soudu resp. vnitřní diferenciaci založená výhradně na motivačních pobídkách jako prostředku nápravy se ukazují jako zastaralé a nefunkční. Dosavadní systém se z mého pohledu příliš neosvědčil, protože ve své podstatě pouze nahrává zkušeným recidivistům, kteří jej využívají jako pohodlnou cestu k získání nejrůznějších výhod a ne jako motivaci k nápravě. Základní požadavek na změnu současného pojetí spatřuji v převedení rozhodovací pravomoci ze soudu na penitenciární pracovníky, kteří nejlépe znají problematiku a možnosti práce s odsouzenými a nastolení tzv. neprogresivní diferenciaci opírající se o odlišné metody zacházení z konkrétními odsouzenými.

Těžiště práce na resocializaci odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody primárně spočívá v programech zacházení. Stávající koncepci hodnotím pozitivně, protože zohledňuje individuální potřeby jednotlivců, volí vyvážené metody zacházení a obsahuje také postpenitenciární aspekty působení, které byly v minulosti neprávem opomíjeny. Úsilí výchovných pracovníků v tomto procesu znesnadňuje především systém hromadného ubytování a přeplněnost věznic. V takových podmínkách není v možnostech personálu postihnout celou vězeňskou populaci, zejména skupinu nemotivovaných odsouzených. Východiskem by byla výstavba nových nebo přestavba stávajících objektů na specializovaná oddělení se sníženou kapacitou, která umožňují individuální přístup, lepší poznání konkrétního odsouzeného a v neposlední řadě realizaci adekvátního opatření. Vězeňská služba považuje takovou variantu za ideální, avšak obtížně proveditelnou, protože nemá dostatek finančních prostředků.

Navzdory všem překážkám, které oblast resocializace odsouzených znehodnocují se domnívám, že české vězeňství jde správným směrem. Stát jako zřizovatel této instituce by si však měl uvědomit, že investice a větší zájem o vězeňství je devíza, která se dříve nebo později vrátí celé společnosti. Bakalářská práce poukázala na některé nedostatky a zároveň nastínila jejich možná řešení. Bez větší podpory státu ale nemá Vězeňská služba ČR příliš možností současný stav změnit. Bylo by vhodné, aby si každý z kompetentních lidí, kteří v tomto procesu mají rozhodovací pravomoc připomenul přísloví starých recidivistů: „Zavřít můžou, ale pustit musí“. Jaké návraty do společnosti to budou, ukáže až budoucnost.....

Resumé

Bakalářská práce pojednává o resocializaci odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Poukazuje na rehabilitační stránku trestu ve smyslu dosažení maximálního stupně nápravy jednotlivce v prosociálním smyslu a snaží se co možná nejsrozumitelnějším způsobem přiblížit danou problematiku.

Úvodní část je zaměřena na objasnění základních pojmů a teorií, v obecné rovině pojednává o možnostech penitenciárního zacházení vztahujících se k účelu a funkci trestu. Druhá a třetí kapitola se věnuje významu diferenciací a programů zacházení jako prostředku, kterým je proces resocializace odsouzených uskutečňován. Poslední kapitola již představuje podmínky výkonu trestu v praxi, kde jsem se věnoval aspektům provázanosti penitenciární a postpenitenciární péče, které považuji za důležitý a stále ne zcela dořešovaný faktor v oblasti prevence možné recidivy.

V jednotlivých kapitolách jsem se snažil reprodukovat osobní pocity a názory, které jsem získal při práci s odsouzenými během své vychovatelské praxe ve Věznici Kuřim. Pokusil jsem se nejen poukázat na problémy, které dle mého názoru proces resocializace odsouzených znehodnocují, ale také navrhnout změny, které by mohly být realizovány.

Závěrem jsem se ještě jednou zamýšlel nad stěžejními problémy zmiňovanými v této práci a možnostmi jejich řešení, s poukázáním na obtížnou pozici Vězeňské služby ČR, která má bez adekvátní podpory státu pouze omezené možnosti k zlepšení stávající situace.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou resocializace odsouzených ve výkonu trestu. Úvodní část pojednává o účelu a funkci trestu, druhá a třetí kapitola se zaměřuje na otázku diferenciaci odsouzených a programů zacházení, jako prostředků jejich resocializace. O podmínkách výkonu trestu v praxi pojednává čtvrtá kapitola, která poukazuje na význam propojenosti penitenciární a postpenitenciární péče. Závěrem jsou shrnuty nejdůležitější problémy ztěžující proces resocializace odsouzených a navrženy možnosti jejich řešení.

Klíčová slova:

Diferenciace, odsouzený, penitenciární, postpenitenciární, program zacházení, resocializace, výkon trestu.

Annotation:

The Bachelor thesis is focused on the issues of the social rehabilitation of prisoners during the execution of imprisonment. The introductory chapter describes the purpose and effect of the punishment. The second and the third chapters target the question of the classification of prisoners and programs of treatment intended as the means of their rehabilitation. The conditions of imprisonment are emphasized in the fourth chapter which refers to the significance of penitentiary and postpenitentiary care interconnection. The thesis conclusion summarizes the most important problems which hinders the process by which prisoners are supposed to be reintegrated into society and puts forward some proposals for a possible solution.

Key words:

The classification, the prisoner, penitentiary, postpenitentiary, the program of treatment, the social rehabilitation, the execution of imprisonment.

Literatura

A. Knihy

1. Bestová, C. *Trest smrti v německo – českém porovnání*. Brno: DOPLNĚK, 1996.
2. Jůzl, M., Olejníček, A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. Brno: IMS, 2004.
3. Mazánková, L., Vavrečková, M. *Teorie výchovy*. Brno: IMS, 2003.

B. Časopisecká literatura

4. Gonsa, H. *Posudek experta Rady Evropy*. Příloha časopisu České vězeňství: 1998, č.1.
5. Havlíčková, M. *Připravuje se nová koncepce rozvoje českého vězeňství*. České vězeňství: 2004, č.1.
6. Jílek, M. *Budoucnost malých věznic je ve specializaci*. České vězeňství: 2004, č.3.
7. Karabec, Z. *Účel trestání*. Kriminalistika: 2000, č.2.
8. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. Příloha časopisu České vězeňství: 1998, č.1.
9. Petr, F. *O vnitřní diferenciaci odsouzených a diferencované práci s nimi*. Příloha časopisu České vězeňství: 1999, č.2.

C. Odborné prameny

10. Chatrný, J. *Výroční zpráva o stavu oddělení výkonu trestu odnětí svobody za rok 2003*. Věznice Kuřim: 2004.
11. Chatrný, J. *Výroční zpráva o stavu oddělení výkonu trestu odnětí svobody za rok 2004*. Věznice Kuřim: 2005.
12. Novotný, M. *Prezentace Věznice Kuřim*. Věznice Kuřim: 2005.
13. Macků, R. *Drogy ve Věznici Kuřim*. Věznice Kuřim: 2005.
14. Sdružení Podané ruce. *Projekt - drogové služby ve vězení*. Věznice Kuřim: 2002.
15. *Vnitřní řád Věznice Kuřim*. Aprobace č.j. 15/504/2004 – GŘ/333.

16. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. *Řád výkonu trestu odnětí svobody.*
17. Zákon č. 140/1961 Sb. *Trestní zákon.*
18. Zákon č. 169/1999 Sb. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody.*

Přílohy:

Příloha č. 1

Komplexní zpráva – úvodní strana formuláře.

Příloha č. 2

Program zacházení – úvodní strana formuláře.

Příloha č. 3

Seznam sportovních, vzdělávacích, zájmových a speciálně výchovných aktivit vedených zaměstnanci oddělení výkonu trestu ve Věznici Kuřim.

Příloha č. 4

Modelový projekt aktivity programu zacházení ve Věznici Kuřim.

Příloha č. 5

Sdružení Podané ruce – drogové služby ve vězení, informační leták pro odsouzené.

Příloha č. 6

Statistika odsouzených s drogovým problémem ve Věznici Kuřim v roce 2003 a 2004.

Příloha č. 7

Věznice Kuřim – fotografie (letecký pohled)

Příloha č.2

		Jméno a příjmení odsouzeného rodné číslo	
Program zacházení ve VTOS			
	Cíle programu	Výchozí zařazení	Aktualizace
		Spolupráce se Sdružením Podané ruce, dobrovolný monitoring moči	Zdravý životní styl, bezdrogový režim, posilování volných vlastností.
1.	Pracovní aktivity	příležitostné práce na odd. - úklid chodby	úklidové práce v oddělení
2.	Vzdělávací aktivity	nezařazen	
3.	Speciálně výchovné aktivity	Sdružení Podané ruce	ind. pohovory Sdružení Podané ruce
4.	Zájmové aktivity	šipky, stolní tenis, rukodělná dílna	dobrovolný monitoring moči šipky, stolní tenis, posilovna
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	kontakty s rodinou	ind. sledování TV
Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit.		22.11. 2004 datum podpis odsouzeného	25.2.05 datum podpis odsouzeného
		Mgr. Psohlavce Rudolf podpis speciálního pedagoga	Mgr. Yveta Šimková podpis speciálního pedagoga
Kuřim věznice / vazební věznice		Schvaluji: podpis ŘV / I.ZŘV	Kuřim věznice / vazební věznice

Další aktualizace :																					
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="padding: 2px;">Aktualizace dne:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">Cíl:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">1.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">2.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">3.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">4.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">5.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">podpis odsouzeného:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">spec. pedagog:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">věznice :</td></tr> </table>	Aktualizace dne:	Cíl:	1.	2.	3.	4.	5.	podpis odsouzeného:	spec. pedagog:	věznice :	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="padding: 2px;">Aktualizace dne:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">Cíl:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">1.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">2.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">3.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">4.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">5.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">podpis odsouzeného:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">spec. pedagog:</td></tr> <tr><td style="padding: 2px;">věznice :</td></tr> </table>	Aktualizace dne:	Cíl:	1.	2.	3.	4.	5.	podpis odsouzeného:	spec. pedagog:	věznice :
Aktualizace dne:																					
Cíl:																					
1.																					
2.																					
3.																					
4.																					
5.																					
podpis odsouzeného:																					
spec. pedagog:																					
věznice :																					
Aktualizace dne:																					
Cíl:																					
1.																					
2.																					
3.																					
4.																					
5.																					
podpis odsouzeného:																					
spec. pedagog:																					
věznice :																					

Příloha č.3

**Seznam sportovních, vzdělávacích, zájmových a speciálně výchovných
aktivit vedených zaměstnanci oddělení výkonu trestu**

sport	1.	stolní tenis	Rozbořil, Blecha
	2.	florbal	Frýdek, Groch
	3.	posilovna	dozorčí služba
vzdělávací	4.	angličtina	Pospíšil
	5.	němčina	Brázda, Čáp
	6.	ruština	Pospíšil
	7.	čeština	Šimková
	8.	francouzština	Čáp
	9.	španělština	Nussbaum
	10.	historicko-náboženský	Rychlý
	11.	ekonomika	Voneš
	12.	zeměpisný	Benedikt
zájmové	13.	akvaristika	Voneš
	14.	šipky	Brázda, Štarha
	15.	šachy	Polešák
	16.	motoristický	Nussbaum
	17.	poslechový	Kuda, Rychlý
	18.	muzikoterapie	Chatrný
	19.	hudební	Bukal, Čáp
	20.	videoklub	Kučera
	21.	rukodělný	Bukal
	22.	řezbářský	Bukal
	23.	modelářský	Pešan
	24.	výtvarný	Bukal
speciálně výchovné	25.	dramatická výchova	Šimková
	26.	poradna drogové prevence	Macků, Pífková
	27.	klub	Šimková, Macků
	28.	samoobslužné činnosti	Belžíková, Sysová, Němcová
	29.	job klub	Němcová
	30.	dobrovolný monitoring moči	Macků
	31.	skupinová terapie	Imrichová, Pífková
	32.	relaxace	Jobánek

Příloha č.4

P R O J E K T**k provádění aktivity v rámci programu zacházení****S P O R T O V N Í K R O U Ž E K
F L O O R B A L L**

Charakteristika hry: floorball je kolektivní pohybová činnost, vedoucí k rozvoji tělesné zdatnosti, k rozvíjení smyslu pro zodpovědnost ve vztahu ke kolektivu za dosažený výsledek. Je při ní kultivována nejen stránka tělesná a biologická, ale současně i stránka duchovní a výrazně i komplex společenských vztahů. Je obdobou lednímu hokeji, hraje se plastovými hokejkami a míčkem s cílem dosáhnout bodu vstřelením míčku do branky. Jako hřiště poslouží jakákoliv rovná pevná neprašná plocha, opatřená mantinely. Hry se účastní dvě mužstva, přičemž počet hráčů je závislý na velikosti hrací plochy.

Cíl: rozvoj fyzické zdatnosti, formování osobnosti, rozvíjení pocitu odpovědnosti, učení se sebeovládání, potlačování agresivity, utváření společenských vztahů, upevňování hygienických návyků - smysluplné vyplnění volného času pro odsouzené, kteří jsou během dne v zaměstnání a nemají v dopoledních hodinách možnost zájmové, sportovní aktivity.

Obsah: základní znalosti teorie hry, bezpečnosti, získání a rozvíjení základních pohybových dovedností hry

Forma: cvičební jednotka / rozsah 2 hod. /

Struktura cvičební jednotky: 1. úvodní část
2. rušná část
3. hlavní část
4. závěrečná část

Metody: motivační rozhovor, výklad, vysvětlování, názorná ukázka, nácvik činností, procvičování a opakování činností, vlastní hra.

Materiálně-technické zabezpečení: pravidla hry, plastové hokejky a míčky, branky, rozlišovací dresy.

Místo a čas konání: jídelna odsouzených, při odpolední směně 17.30 – 19.30 hod.

Vedoucí cvičební jednotky: Pavel Frýdek, vychovatel OVT

Zpracoval: Pavel Frýdek
vychovatel OVT

Schválil: plk.PhDr. Jiří Mezník, ředitel věznice Kuřim
V Kuřimi, dne:

Příloha č.5

Drogové služby ve vězení

Individuální program Práce ve skupině

- **Poradenství**
- **Individuální terapie**
- **Drogové poradenství**
máte problém s drogami
a nevíte, co s tím
- **Pomoc v krizové situaci**
- **Zprostředkování následné péče**
po výstupu z vězení (léčba
a jiné návaznosti)
- **Sociálně – právní poradenství**

- **Sebepoznávací skupinové aktivity**
dramaterapie, arteterapie, atd.
- **Motivační trénink**
skupinová práce na motivaci ke
změně způsobu dosavadního živo-
tního stylu a k abstinenci
- **Prevence relapsu**
tématická skupinová práce na
konkrétních tématech, které jsou
důležité pro zvládnutí abstinence
- **Sociálně – psychologický trénink**
návuk technik, jak pracovat s agre-
sivitou, s emocemi, jak zvládat ko-
munikační problémy, atd.
- **Info semináře**
Vzdělávání v drogové oblasti
zaměřené na lepší informovanost
a snížení rizik

Skupinové aktivity probíhají v průběhu
roku nepravidelně, vždy budete
informováni o nově otvírající se skupině.

SDRUŽENÍ PODANÉ RUCE

Kdo jsme? Sdružení Podané ruce je nestátní organizace, která se zabývá pomocí lidem, kteří mají problém s drogami.

Jak nás můžete zkontaktovat? Přes svého vychovatele, speciálního pedagoga, psychologa, vychovatele – terapeuta, ale také prostřednictvím Vašeho „kolegy“ na oddělení, atd.

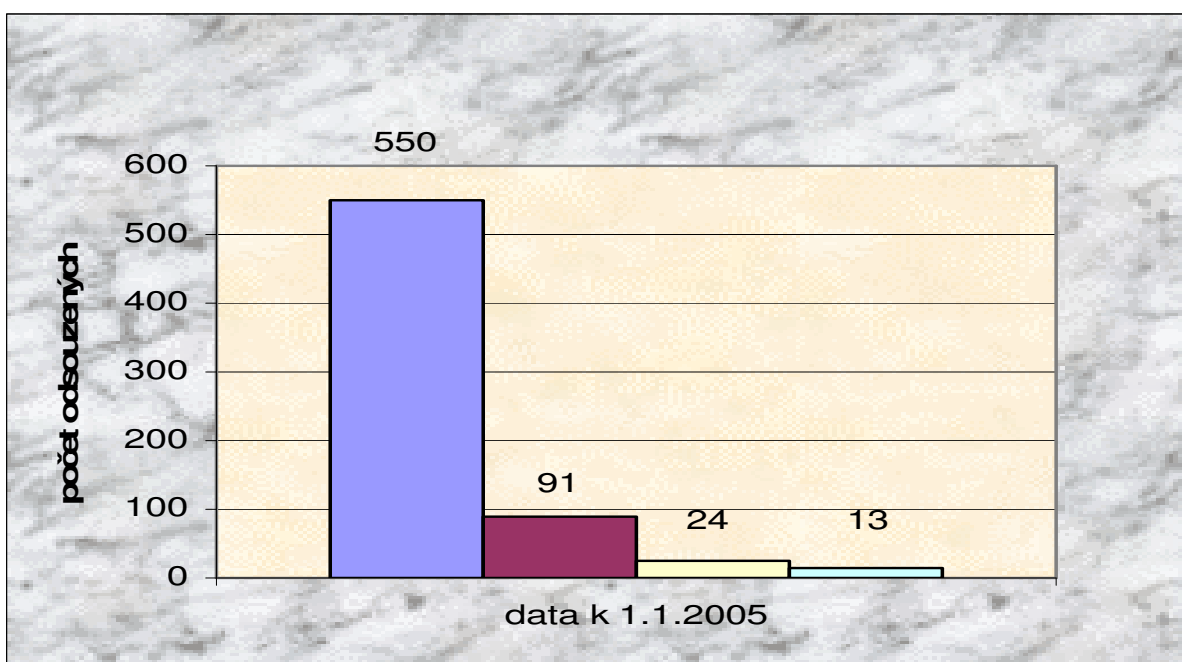
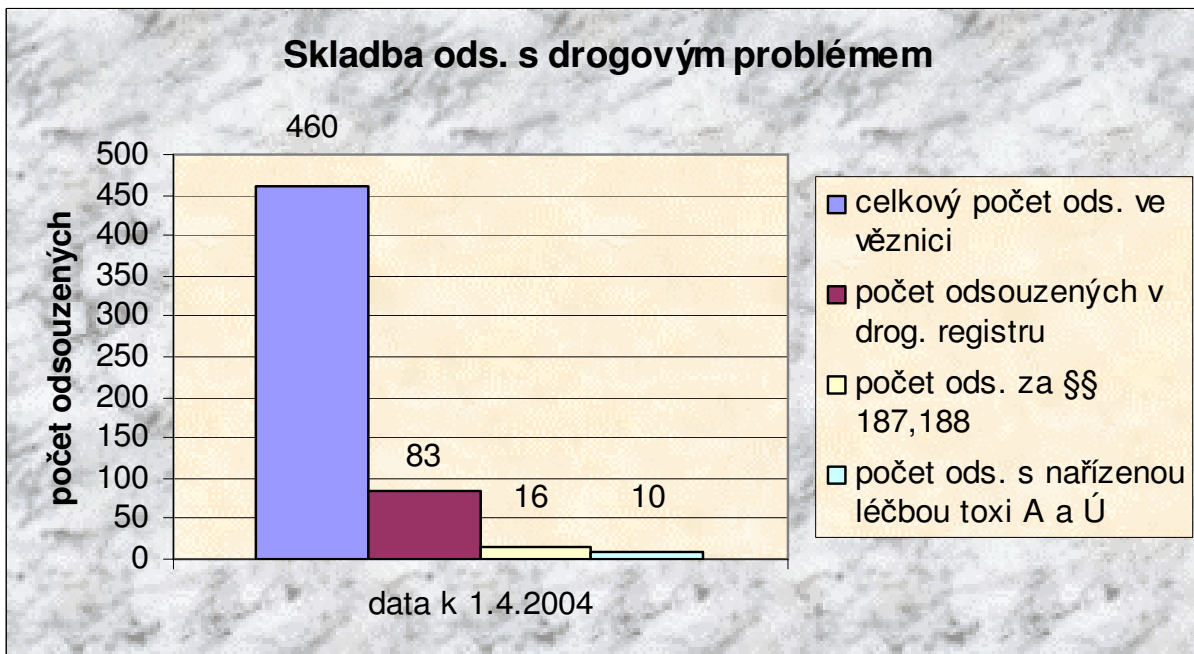
Zaručujeme důvěrnost informací, respekt k Vašemu postoji k drogám a jejich užívání, profesionalitu a odbornost.

PROJEK JE REALIZOVÁN ZA FINANČNÍ PODPORY
 VELVYSLANECTVÍ NIZOZEMSKÉHO KRÁLOVSTVÍ

Příloha č.6

Statistika odsouzených s drogovým problémem ve Věznici Kuřim rok 2003 a 2004

Příloha č.7**Věznice Kuřim**